

Ю. М. Білий,
аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою,
Національна академія державного управління при Президентові України

ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: СМИСЛОВИЙ ПРОСТІР ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ЗМІСТУ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Yu. Bilyi,
Postgraduate student of division of European integration and globalization and management
of national security of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

THE THREATS TO THE FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE: MEASURING SPACE OF THE PUBLIC-GOVERNMENT CONTENT AND CLASSIFICATION

Метою статті є визначення державно-управлінського змісту загроз фінансовій безпеці України та їх класифікація.

Для вирішення завдань дослідження використовувалися системно-ситуаційний та інституціональний підходи.

Встановлено, що смисловий простір державно-управлінського змісту поняття "загрози фінансовій безпеці" розкривається за допомогою визначення загрози як інституту, в якому втілюється причина діяльності держави щодо забезпечення фінансової безпеки.

Доведено, що з причин складності фінансово-кредитної сфери в умовах фінансової глобалізації, трансграничного характеру сучасних загроз фінансовій безпеці класифікація загроз, яка використовується в офіційному та науковому дискурсах не дозволяє в повній мірі побудувати чітку ієрархію загроз та розробити адекватні заходи державного реагування на виявлені загрози.

З метою систематизації загроз фінансовій безпеці України класифікаційну сітку загроз фінансовій безпеці запропоновано доповнити низкою критеріїв класифікації, що дозволить врахувати трансграничні загрози фінансовій безпеці України.

The purpose of the article is to determine the state-management content of the threats to Ukraine's financial security and their classification.

It is used system-situational and institutional approaches to solve the problems of research.

It is established that the measuring space of the state-management content of the concept of "threat financial security" is disclosed by defining the threat as an institution in which it is implemented the reason for the state's activity to ensure financial security.

It is proved that from reasons of complexity of financial and credit sector in terms of financial globalization, the cross-border nature of the threats to financial security classification of threats in official and scientific discourse does not allow fully building a clear hierarchy of threats, and developing adequate measures of public reaction to detect its threats.

In order to systematize threats to the financial security of Ukraine the classification of threats net of the financial security is offered to supplement the number of classification criteria that will take into account a cross-border threat to the financial security of Ukraine.

Ключові слова: фінансова безпека, державне управління у сфері фінансової безпеки, система фінансової безпеки, система забезпечення фінансової безпеки, загрози фінансовій безпеці, класифікація, систематизація.

Key words: financial security, public administration in the field of the financial security, financial security system, implementation of the financial security system, threats to the financial security, classification, systematization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Дослідження державно-управлінських проблем забезпечення фінансової безпеки України обу-

мовлено відсутністю єдиних підходів серед вітчизняних науковців щодо визначення сутності фінансової безпеки, переліку її загроз, напрямів її забезпечення.

Ця обставина й визначає зв'язок загальної проблеми з найбільш важливими науковими та практичними завданнями дослідження питання визначення державно-управлінського змісту загроз фінансовій безпеці України, їх класифікації та систематизації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз чинного законодавства України з питань забезпечення фінансової безпеки [1; 2] та результатів наукових досліджень у цій специфічній сфері [3—7] дозволяє констатувати, що: 1) в офіційному та науковому дискурсах розроблено класифікацію загроз фінансовій безпеці України; 2) у науковій літературі не вироблено єдиного підходу до класифікації загроз фінансовій безпеці.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

У запропонованій в офіційному та науковому дискурсах класифікації загроз фінансовій безпеці не відображено весь спектр загроз, що пов'язано зі складністю фінансово-кредитної сфери в умовах фінансової глобалізації, а також трансграничним характером сучасних загроз фінансовій безпеці України.

Саме тому метою статті є визначення державно-управлінського змісту загроз фінансовій безпеці України та їх класифікація.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Попередньо зауважимо, що забезпечення фінансової безпеки України — це діяльність держави і всього суспільства, спрямована на: 1) стабільне функціонування фінансової сфери, на захист національних цінностей та інтересів у цій специфічній сфері; 2) запобігання та протидію загрозі правам і свободам людини, матеріальним і духовним цінностям суспільства, конституційному ладу, суверенітету і територіальній цілісності країни; 3) всебічне сприяння соціально-економічному розвитку України, в першу чергу в плані підвищення якості життя громадян [5, с. 194].

Відповідно, місія системи фінансової безпеки держави полягає у своєчасному виявленні та запобіганні як зовнішніх, так і внутрішніх небезпек і загроз національним інтересам у фінансовій сфері, забезпеченні монетарного суверенітету банківської системи України, ефективності та конкурентоспроможності фінансової системи. Водночас місія системи забезпечення фінансової безпеки як структурного елементу системи фінансової безпеки, полягає у моніторингу загроз та своєчасному реагуванні на виявлені загрози. Під останньою зазвичай розуміють невідповідність бажаного і фактичного рівнів досягнення цілей управління фінансовою безпекою.

З метою своєчасного та адекватного реагування на загрози фінансовій безпеці необхідно ідентифікувати загрози та структурувати проблеми забезпечення безпеки. В контексті зазначеного доцільним є: 1) визначити об'єкти загроз фінансовій безпеці;

2) класифікувати та систематизувати загрози фінансовій безпеці України.

У "Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України" (2013) фінансова безпека визначається, як стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. У Методичних рекомендаціях було наведено перелік індикаторів та джерел вхідної інформації за складовими фінансової безпеки, зокрема для: банківської безпеки; безпеки небанківського фінансового ринку; боргової безпеки; бюджетної безпеки; валютної безпеки; грошово-кредитної безпеки [2].

З урахуванням викладеного під об'єктами загроз фінансовій безпеці України пропонуємо визначити фінансові інтереси як держави в цілому, так і учасників фінансового ринку, суб'єктів підприємницької діяльності, громадян тощо. Варто додати, що найбільш важливих національних інтересів в Україні у фінансовій сфері вітчизняними дослідниками визначено в [5, с. 194—195].

Класифікація та систематизація загроз фінансовій безпеці України взаємопов'язаний процес. Завдання класифікації полягає у виявленні подібності і різниці загроз, відмежуванні однієї від іншої, розподіленні їх по певним групам з тим, щоб встановити зв'язки між ними. В цьому сенсі класифікація виступає як аналітичний момент систематизації. Остання завершує цей процес, об'єднує виявлені зв'язки в єдину структуру, тобто виступає як ціль та підсумок класифікації, її синтетичний момент. Разом з цим систематизація визначає загальним напрямком подальшого цілеспрямованого дослідження загроз фінансовій безпеці України.

Отже, під поняттям "класифікація загроз фінансовій безпеці" будемо розуміти єдине систематизоване групування загроз фінансовій безпеці, за ознаками сутності деструктивного впливу на об'єкт безпеки, джерел загроз, а також за просторово-часовими та змістовними характеристиками деструктивного впливу.

Розглянемо класифікацію загроз фінансовій безпеці в офіційному дискурсі державного управління. Так, в Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері (2012 р.) до явищ і чинників, що можуть призвести до створення зовнішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері віднесено [1]: обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; значна залежність від експортно-імпоротної діяльності; погіршення стану зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, зокрема рахунка поточних операцій; значна залежність від зовнішніх кредиторів; вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави.

Також у Концепції до явищ і чинників, що можуть призвести до створення внутрішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері, віднесено [1]: нестабільність та недосконалість правового регулю-

вання у фінансовій сфері; нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єктів господарювання, що зумовлює ухилення від сплати податків та відплив капіталу за кордон; вплив капіталу за кордон внаслідок погіршення інвестиційного клімату; низький рівень бюджетної дисципліни і незбалансованість бюджетної системи; збільшення обсягу державного боргу; тінізація економіки; недостатній рівень золотовалютних резервів; значний рівень доларизації економіки; істотні коливання обмінного курсу національної валюти, не обумовлені дією макроекономічних факторів; слабкий розвиток фондового ринку, зокрема в частині застосування механізмів обліку та переходу прав власності на цінні папери, а також забезпечення захисту прав інвесторів на фондовому ринку; недостатній рівень капіталізації фінансової системи.

У науковому дискурсі визначено такі внутрішні загрози фінансовій безпеці України, як [3, с. 243; 5, с. 196; 6, с. 33]: низький рівень соціально-трудоких відносин, соціальної спрямованості економіки; помилки, зловживання та інші відхилення (безгосподарність, різноманітні економічні злочини, тощо) в управлінні фінансової системи держави; скорочення використовуваної ресурсної основи у фінансово-кредитній сфері діяльності для виходу з економічної кризи та успішного проведення подальших реформ; розвал фінансово-кредитної системи і послаблення її стабілізуючих функцій у сфері виконання та формування бюджету; падіння платоспроможності населення; скорочення ролі внутрішніх соціально-економічних стимуляторів економічного зростання; зростання економічної злочинності, корупції; зростання фінансових втрат в результаті збільшення масштабів і поглиблення соціально-напруженості в сфері економічних відносин; недосконалість механізмів формування економічної політики держави; втрата фінансової самостійності у вирішенні соціально-економічних питань та власної фінансової інфраструктури; нераціональний розподіл банківською системою кредитних ресурсів у стратегічно важливі види економічної діяльності; дефіцит державного бюджету; дефіцит платіжного балансу; високий рівень інфляції; низький рівень страхових виплат; низька частка довгострокового страхування; слабкий розвиток інфраструктури фондового ринку; зростання внутрішнього і зовнішнього боргу; криза інвестиційної сфери; низька ефективність бюджетно-податкової системи; дисбаланс у динаміці макроекономічних показників.

У науковому дискурсі визначено такі зовнішні загрози фінансовій безпеці України, як [3, с. 243; 5, с. 196; 6, с. 33]: інтернаціоналізація та глобалізація світового господарства; порушення національних пріоритетів України у сфері фінансів через просування іноземними партнерами вигідних їм економічних проектів і фінансових програм; формування іноземними партнерами такої структури зовнішньоекономічних зв'язків з Україною, коли остання поступово перетворюється на їх сировинний придаток; зростання зовнішньої фінансової заборгованості України, посилення її залежності від іноземних кре-

дитів; нерозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури; криза грошової і фінансово-кредитної системи; нестабільність економіки; високий рівень зовнішньої заборгованості на 1 особу.

Вітчизняний дослідник Е. Дмитренко запропонував класифікацію загроз фінансовій безпеці за такими критеріями: за напрямками впливу на фінансову діяльність (джерело загрози): внутрішні та зовнішні; за ступенем небезпеки: особливо небезпечні, небезпечні; за можливістю дії: реальні, потенційні; за масштабами дії: національні, локальні, індивідуальні; за тривалістю дії: тимчасові, постійні; за характером впливу: прямі, безпосередні, опосередковані; за терміном дії: довгострокові, середньострокові, короткострокові, поточні; за сферою фінансової діяльності: загрози фінансовій безпеці у бюджетній, податковій, банківській, валютній сферах, у сфері грошового обігу та розрахунків [4, с. 26—27].

На нашу думку, до класифікаційної сітки за критерієм джерело загрози варто додати трансграничні загрози, що є поєднанням дії як внутрішніх так і зовнішніх загроз. Водночас до класифікаційної сітки загроз фінансовій безпеці пропонуємо доповнити такі критерії класифікації, як: критерій форми реалізації деструктивного фінансового впливу, що дає змогу визначити ступінь маскуванню ворожих та недоброзичливих намірів суб'єктів фінансових відносин (явні та скриті загрози); критерій напрямів деструктивного фінансового впливу на фінансову систему (загрози інтересам держави, учасників фінансового ринку, суб'єктів підприємницької діяльності, громадян тощо). Критерій ступеня небезпеки пропонуємо замінити на критерій максимально можливих збитків або ступеню впливу загроз на виживання суб'єкта фінансової безпеки (низький, середній та високий ступінь впливу загрози).

Враховуючи складність фінансово-кредитної сфери [1—7] пропонуємо розширити класифікацію загроз фінансовій безпеці за критерієм сфера фінансової діяльності, а саме до загроз у сфері фінансово-грошового обігу, у банківській сфері, загроз, що пов'язані із функціонуванням фондового ринку пропонуємо додатково виокремити загальні загрози фінансовій безпеці та загрози фінансовій безпеці, що пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю.

Це дозволить дослідити загрози фінансовій безпеці трансграничного характеру, що поєднують у собі дію внутрішніх та зовнішніх загроз, а також спрогнозувати каскадний ефект їх реалізації за певних умов.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Враховуючи вищенаведені викладки підсумуємо:

1. Безпека у функціональному і системнотворчому сенсі — це простір відповідальності держави. Саме тому смисловий простір державно-управлінського змісту поняття "загрози фінансовій безпеці" розкривається за допомогою визначення загрози як інституту, в якому втілюється причина діяльності

держави щодо забезпечення фінансової безпеки. В рамках інституціонального підходу загроза фінансовій безпеці є вірогідністю негативних дій на фактори безпеки, й далі на об'єкти фінансової безпеки: фінансові інтереси як держави в цілому, так і учасників фінансового ринку, суб'єктів підприємницької діяльності, громадян.

2. Встановлено, що в офіційному дискурсі державного управління загрози фінансовій безпеці класифіковано лише за критерієм джерело загрози — внутрішні та зовнішні загрози. В науковому дискурсі загрози фінансовій безпеці класифіковано за низкою критеріїв, а саме: за напрямками впливу на фінансову діяльність (джерело загрози); за ступенем небезпеки; за можливістю дії; за масштабами дії; за тривалістю дії; за характером впливу; за терміном дії; за сферою фінансової діяльності.

3. Доведено, що з причин складності фінансово-кредитної сфери в умовах фінансової глобалізації, трансграничного характеру сучасних загроз фінансовій безпеці України класифікація загроз, яка використовується в офіційному та науковому дискурсах державного управління не дозволяє в повній мірі побудувати чітку ієрархію загроз та розробити адекватні заходи державного реагування на виявлені загрози.

4. З метою систематизації загроз фінансовій безпеці України пропонуємо: до класифікаційної сітки за критерієм джерело загрози додати трансграничні загрози; класифікаційну сітку загроз фінансовій безпеці доповнити такими критеріями класифікації, як: критерій форми реалізації деструктивного фінансового впливу, критерій напрямів деструктивного фінансового впливу на фінансову систему; критерій ступеню небезпеки замінити на критерій максимально можливих збитків; за критерієм сфера фінансової діяльності додатково виокремити загальні загрози фінансовій безпеці та загрози фінансовій безпеці, що пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні трансграничних загроз фінансовій безпеці з метою розширення переліку загроз фінансовій безпеці України та конкретизації положень законів, що регулюють забезпечення фінансової безпеки Української держави.

Література:

1. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження КМУ від 15 серпня 2012 р. № 569-р [Електронний ресурс]. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.

2. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України" від 29 жовтня 2013 року № 1277" [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. — Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

3. Головій В.М. Аналіз та моделювання загроз фінансовій безпеці держави [Електронний ресурс] / В.М. Головій // Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. — 2012. — № 3. — С. 236—244. — Режим доступу: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2012/03\(62\)2012/3_12_35.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2012/03(62)2012/3_12_35.pdf)

4. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія [Електронний ресурс] / Е.С. Дмитренко. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 592 с. — Режим доступу: http://yuricom.com/files/Dmitrenko_Yur-vidp.pdf

5. Інноваційні підходи до забезпечення фінансової безпеки України: мікро- та макро- рівні: монографія / За ред. О.В. Черевка. — Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А. — Черкаси, 2017. — 365 с.

6. Смоквіна Г.А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки України [Електронний ресурс] / Г.А. Смоквіна // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. — 2014. — № 3 (13). — С. 30—36. — Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>

7. Шевченко М.М. Моделі дестабілізації суспільно-політичної та економічної систем (на прикладі пострадянських країн) / М.М. Шевченко // Воєнно-історичний вісник. — 2013. — № 3. — С. 80—87.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), "The concept of ensuring national security in the financial sphere", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> (Accessed 15 Aug 2018).

2. The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order "On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine", available at: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm (Accessed 15 Aug 2018).

3. Holovii, V.M. (2012), "Analysis and simulation of threats to financial security of the state", *Zovnishnia torhivlia: pravo, ekonomika, finansy*, vol. 3, pp. 236—244.

4. Dmytrenko, E. S. (2009), *Yurydychna vidpovidalnist subiektiv finansovoho prava u mekhanizmi pravovoho zabezpechennia finansovoi bezpeky Ukrainy* [Legal liability of subjects of financial law in the mechanism of legal security of Ukraine's financial security], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine

5. Cherevko, O.V. (2017), *Innovatsiini pidkhody do zabezpechennia finansovoi bezpeky Ukrainy: mikro- ta makro- rivni* [Innovative Approaches to Securing Ukraine's Financial Security: Micro and Macro Levels], Vydavets Chabanenko Yu.A., Cherkasy, Ukraine.

6. Smokvina, H.A. (2014), "Financial Security as a Strategic Component of Ukraine's Economic Security", *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal*, vol. 3 (13), pp. 30-36.

7. Shevchenko, M.M. (2013), "Models of destabilization of socio-political and economic systems (on the example of post-Soviet countries)", *Voienno-istorychny visnyk*, vol. 3, pp. 80—87.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2018 р.